

AVRUPA'DA MÜSLÜMAN KİMLİĞİ ÜZERİNDEN YÜKSELEN KRİZLER: KARİKATÜR VE BAŞÖRTÜSÜ KRİZLERİ*

*Crisis Rising Over Muslim Identity In Europe:
Cartoon And Headscarf Crisis*

Caner Övsan ÇAKAŞ**

Geliş: 18.06.2019 / *Kabul:* 06.10.2019

DOI: 10.33399/biibfad.579549

Öz

Günümüzde Avrupa'da yaşayan ve çoğunluğu 1960'lı yıllardan itibaren göçmen işgücü olarak Avrupa'ya gelen Müslüman azınlığın Avrupa'da kalıcı bir hale geldiği görülmektedir. Çoğu Avrupa ülkesinde Müslüman göçmen nüfus üçüncü nesline ulaşmıştır. Söz konusu üçüncü nesil ise ilk neslin aksine gerek buldukları ülkelerin ana dillini bilmeleri gerekse Avrupa'da doğup büyümeleri nedeniyle kamusal alanda kendi kimliklerini temsil etme konusunda çok daha aktif bir rol oynamaktadır. Bu kamusal alanda temsil girişimi ise Avrupa'da ev sahibi toplum ile Müslüman göçmenler arasında farklı dünya görüşlerine sahip olmanın neden olduğu bir dizi toplumsal krizin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Bu çalışmada Başörtüsü ve Karikatür Krizleri mercek altına alınarak Avrupa toplumunun oryantalist önyargıların etkisinde kalan bakış açısının analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu minvalde her iki krizin altında yatan ideolojik ve kültürel nedenlere değinilmiştir. Çalışmada ayrıca Avrupa toplumunda farklı anla-

* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği A.B.D' da yapılan "Avrupa'da İslam'ın Ötekileştirilmesi ve Yükselen İslamofobi'nin Analizi" adlı doktora tezinden türetilerek yazılmıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Levkoşa 15 Kasım Kıbrıs Üniversitesi, ovsancakas@hotmail.com.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0199-7765>

yış biçimlerine yol açan söz konusu ideolojik ve kültürel nedenlerin içeriği üzerinde de durulmuştur. Çalışmanın sonucunda her iki krizde temelinde kronikleşmiş oryantalist bakış açısı sonucunda Avrupa toplumunda ortaya çıkan toplumsal bir anlayış ve empati eksikliği olduğu kanısına varılmıştır. Bahse konu anlayış ve empati eksikliğinin de toplumlar arası iletişim ve diyalog ortamının kurulmasını önlediği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa, Müslüman Göçmenler, Karikatür Krizi, Başörtüsü Krizi.

JEL Kodları: F66; J15; J61.

Abstract

The Muslim minority, now living in Europe and coming from the 1960s as a migrant labor, has become permanent. In most European countries, the Muslim immigrant population has reached the third generation. The third generation, in contrast with the first generation, plays a much more active role in representing their identity in the public sphere as a result of their knowledge of native language and their born and growth in Europe. The attempted representation in this public sphere resulted in the emergence of a series of social crises caused by having different World views between the host community and Muslim immigrants in Europe. In this study, it was aimed to analyze the headscarf and cartoon crisis. In this respect, the ideological and cultural reasons that underlie both crises have been examined in view of the perspectives of European society and Muslim immigrants. The study also focused on the content of these ideological and cultural reasons that led to different forms of understanding in both communities. As a result of the study, it was concluded that there is a mutual lack of social understanding and empathy in both crises. This lack of understanding and empathy also prevented the breakdown of inter-communal prejudices and the establishment of a dialogue environment.

Keywords: Europe, Muslim Migrants, Cartoon Crisis, Headscarf Crisis.

JEL Codes: F66; J15; J61.

1. Giriş

Günümüzde Avrupa'ya 1960'lı yıllardan itibaren göçmen işçi statüsünde gelmeye başlayan Müslüman azınlıklar buldukları ülkelerde üçüncü kuşağa geçmiş durumdadır. Bu durum aynı zamanda Avrupa'daki Müslüman azınlık nüfusunun önemli bir kısmının Avrupa ülkelerinde doğduğu ve yetiştiği gerçeğini ifade etmektedir. Dolayısıyla

Avrupa'daki Müslüman azınlığın Avrupa'da doğan ve yetişen kuşağı kendilerinden önceki kuşaklardaki göçmenlerin aksine çoğunlukla göç edilen ev sahibi toplumun ana dilini rahatlıkla konuşmakta, kültürel ve sosyal yapısını tanımakta ve siyasi olarak vatandaşlık hakkına sahip bulunmaktadır. Üçüncü kuşak Müslüman göçmenlerin bu avantajları onların kendi Müslüman kimliklerini Avrupa kamusal alanında daha rahat bir şekilde temsil etmelerini sağlamıştır (Göle, 2011). Bu minvalde Avrupalı Müslüman azınlığın yeni neslinin kamusal alanda geçmiş nesillerin gerçekleştiremediği veya dezavantajlı sosyal, ekonomik ve siyasi konumlarından dolayı gerçekleştirmekten çekindiği kamusal alanda kendini temsil etme ve hak arama konusunda daha etkin bir çaba içerisinde girdiği söylenebilir (Göle, 2015:22-24; Aydın, 2016; Göle, 2010). Onların bu çabası ise Avrupa'daki ev sahibi toplum tarafından kendisini bir dizi siyasi ve toplumsal krizde gösteren bir tepki ve polemikleştirmenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu tepki ve polemikleştirme sadece gündelik yaşamla sınırlı kalmamış, güncel olaylardan ortaya çıkarak Müslüman azınlığın dini ve kültürel değerlerinin ötekileştirilmesine ve güvenikleştirilmesine¹ hatta iyi bir popülist seçim malzemesi

1 Kopenhag Okulu adı verilen düşünce ekolü tarafından güvenlik kavramı ve güvenikleştirme eylemi devlet güvenliğini vurgulayan eski klasik dar anlamından çıkarılarak daha geniş çaplı bir düzleme genişletilmiştir. Kopenhag Okuluna göre belli bir sorunun güvenlik tehdidi olabilmesi için bahse konu tehdit karşısında önlem almaya yetkili aktörlerce sorunun bir varoluşsal bir tehdit olarak tanımlanması, rutin siyasi süreçlerin dışında ve acil olarak önlem alınmasına meşruiyet kazandırılması gerekmektedir. Kopenhag Okulu'nun güvenikleştirme olarak tanımladığı bu süreç aslında basitçe belli bir sorunun veya olgunun söz eylemlerle (speechact) bir tehdit ve güvenlik sorunu olarak inşa edilmesidir. Kopenhag Okuluna göre bu güvenikleştirme süreci sadece askeri değil aynı zamanda ekonomik, çevresel, toplumsal ve siyasi alanlarda da varlığını sürdüren bir eylemdir. Güvenikleştirme eylemini yapan öznenin kendi öznel değerlendirmelerine göre bu alanların her hangi birinde belli bir grubun varlığının tehdit olarak söylem aracılığıyla inşa edilmesi mümkündür. Kopenhag Okulu güvenikleştirme sürecini üç ana aşamada tanımlar. Bunlardan birincisi, bir sorun veya olgunun varlığının söz eylemler aracılığıyla bir tehdit olarak inşa edilmesidir. İkinci aşama ise söz eylemler aracılığıyla tehdit olarak inşa edilen sorun ve olguya karşı aciliyet arz edilerek, rutin siyasi süreçlerin ötesinde olağan üstü tedbirler alınmasıdır. Bu olağan üstü tedbirler askeri, ekonomik, siyasi ve sosyal alanda yasal çerçevenin dışına çıkılmasını dahi kapsayacak şekilde genişleyebilir. Üçüncü aşama ise güvenikleştirme eyleminin ve onun söylemler aracılığıyla ürettiği tehdit algısının kamuoyuna kabul ettirilmesi sürecidir. Aslında bu aşama da amaç alınan olağan üstü tedbirlerin gerekliliği ve meşruiyeti konusunda kamuoyunun ikna edilmesidir. (bkz. Ole Waever, *Concepts of Security*, Kopenhag: Kopenhag University Press, Kopenhag, 1997.)

yapılmasına kadar genişletilmiştir. Başka bir deyişle, kültürel farklılıklardan ve empati eksikliğinden kaynaklanan bir dizi sorun Avrupa toplumu tarafından bir nevi medeniyetler çatışması haline getirilmiş, geçmişin oryantalist olumsuz İslam kurgusu Müslüman azınlığın dini ve kültürel değerleri üzerinden yeniden canlandırılmaya başlanmıştır. Bu irrasyonel bakış açısı ise özellikler 1990'lı yıllardan sonra Avrupa'da İslam karşıtlığının yükseldiği ve normleştirildiği bir dizi toplumsal krizin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu çalışmada ise Karikatür ve Başörtüsü krizlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda ayrıntılı bir literatür taraması yapılmış ve konu ile ilgili akademik ve güncel eserler mercek altına alınmıştır. Literatür taraması sonucunda Başörtüsü ve Karikatür krizlerinin bazı araştırmacılar tarafından yakın dönemde ortaya çıkan bir entegrasyon ve göç sorunu olarak değerlendirildiği görülmüştür (Göle, 2010; Göle, 2015; Aydın, 2016; Atikkan, 2014; Scott, 2012; Ramazan, 2005; Lean, 2015). Bazı araştırmacılar tarafından ise söz konusu krizler kökleri asırlar öncesine kadar dayanan oryantalist ideolojinin günümüzdeki yansımaları olarak değerlendirilmiştir (Azmeş, 2000; Kureşi, 2000; Pruett, 2000; Hourani, 2010; Said, 2010; Bulut, 2016; Azmeş, 2017). Fakat yapılan literatür çalışmasında bahse konu krizlerin hem yakın dönem göç sorununun hem de köklü geçmişe sahip oryantalist bakış açısının bir sonucu olarak gören bir teorik çerçevenin eksikliği göze çarpmıştır. Bu çalışmada bu eksikliğin giderilmesi amaçlanmıştır. Bu minvalde çalışmanın birinci bölümünde 2005 yılında Danimarka'da başlayan ve 2015 yılında Charlie Hebdo Saldırısı ile devam eden Karikatür Krizi'ne değinilmiştir. Söz konusu krizin altında yatan nedenler üzerinde durulmuştur. Akabinde de Karikatür Krizinin Avrupa toplumunda günümüzde ve gelecekte ortaya çıkarabileceği tehlikelere dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Fransa'da ciddi toplumsal polemiklere neden olan Başörtüsü Krizi mercek altına alınmıştır. 1980'li yılların sonunda Fransa'da bir okulda başlayan bahse konu krizin nasıl Fransa'nın seküler sisteminin ve Avrupa değerlerinin sınındığı bir tartışma konusu haline getirildiği, başta Julia Kristeva olmak Fransız Feminist ideolojisinin taraftarlarınca empati ve anlayış eksikliği barındıran oryantalist bir bakış açısı ile bakıldığı üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılmıştır. Söz konusu değerlendirmede her iki krizde temelinde yatan Avrupa merkezci oryantalist bakış açısının toplumsal barış ve uyum için yarattığı tehlikelere dikkat çekilmiştir.

2. Karikatür Krizi

Karikatür Krizi'ni sadece 2005'de Danimarka'daki Jyllands Posten ve 2015'de Fransa'daki Charlie Hebdo olayları ile sınırlandırmanın doğru olmadığı söylenebilir. Zira Karikatür Krizi ve onun devamı niteliğindeki olaylar 1988 yılında İngiltere'de başlayan ve günümüze kadar etkisini sürdüren ve İslam'ın sanat vasıtasıyla polemikleştirildiği bir olgular zinciridir (Göle, 2010; Göle, 2015; Aydın, 2016). İslam'ın Avrupa'da sanat ve edebiyat aracılığıyla bir polemige sokulmasının yakın tarihteki en önemli dönüm noktası 1989 yılındaki Salman Rushdie olayıdır (Göle, 2010). Anılan yazar yazdığı "Şeytan Ayetleri" kitabında, Kuran'daki Hacc Suresi üzerinden yaptığı eleştiride Kuran'ın uydurma bir kitap olduğu sonucuna varmaktadır. Onun bu iddiası İslam dünyasında çok büyük bir tepki çekmesine, yazdığı kitabın İslam ülkelerinde yasaklanmasına, hatta kendisine İran lideri Humeyni tarafından ölüm fetvası verilmesine yol açmıştır (Mehmetoğlu, 2015). Bu olaydan uzun bir süre sonra 2004 yılında Somalili bir göçmen olan Ayaan Hirsi Ali ve Hollandalı yönetmen Theovan Gogh tarafından çekilen yaklaşık onbir dakikalık "Submission/Teslimiyet" filmi de İslam'ı ve Hz. Muhammed'i aşağılayan başka bir sözde sanat eseri olarak vizyona sokulmuş, hatta Hollanda Devlet televizyon kanalı VPRO'da gösterimi yapılmıştır (Göknel, 2015). Bahse konu filmde İslam'ın kadın düşmanı bir din olduğu vurgusu yapılmakta, kocalarından dayak yiyen, tecavüze uğrayan, zina suçlamasıyla kırbaçlanan tesettürlü kadınlar konu olarak işlenmektedir. Filmde kadınların yaşadığı bu insanlık dışı muamelenin nedeni olarak da Kuran'ın ve İslam'ın öğretisi gösterilmektedir. Bu kanı vurgulanmak için de filmde şeffaf örtüler altındaki çıplak kadın bedenlerine yazılmış Kuran ayetleri yansıtılmıştır. Bu filmde kadın bedenlerine yazılan Kuran ayetleri Müslümanlar tarafından kutsala hakaret olarak algılanmıştır. Filmin yönetmeni Theovan Gogh'da 2 Kasım 2004 tarihinde Fas asıllı bir Hollandalı olan Muhammed Bouyeri tarafından öldürülmüştür. Bunun sonucunda Hollanda'da İslam'ın değerlerine, ibadet merkezlerine ve sembollerine karşı büyük bir sözlü ve fiziksel saldırı başlamış, izleyen dönemlerde ülkede İslami kuruluşlara da 106 saldırı yapılmıştır (Göle, 2015). Zira "Submission/Teslimiyet" Hollanda'da yaşanan son film krizi olmamış, benzer bir film krizi de 2008 yılında yaşanmıştır. Anılan yılda Hollanda'da İslam karşıtı politikacı Geert Wilders'in yardımıyla 17 dakikalık "Fitne/Fıtna" filmi çekilmiş ve Liveleak adlı sitede ya-

yınlanmıştır. Bahse konu filmde Kuran'ın Enfal, Nisa ve Muhammed Sureleri içindeki bazı ayetlerin sapıtıldığı görülmektedir. Bundan daha önemlisi filmde arka fonda 9/11 New York, 2004 Madrid ve 2005 Londra Saldırılarının bulunduğu bir gösterimde, söz konusu surelerdeki geçen cihad kelimesi açıklanırken kelimenin yanına parantez içinde "terör" açıklaması yapılmıştır. Başka bir deyişle İslam'daki cihad kavramı ile günümüzün terör kavramını birbirine bağdaştıran bir imge inşa edilmiştir. Ayrıca Müslümanların kendilerinden olmayanları Allah için öldürmekten mutluluk duyacakları, Yahudileri domuz olarak tanımladıkları ve Hitler'in yaptığı soykırımdan memnun olacak kadar faşist bir bakış açısına sahip oldukları vurgulanmıştır (Lean, 2015; Göle, 2015; Göknel, 2015; Aydın, 2016). Başka bir deyişle, söz konusu filmde İslam, ıslahı mümkün olmayan bir din ve Batı medeniyeti için büyük bir tehlike kaynağı olarak işlenmiştir (Aydın, 2016). Danimarka'da ise 2005 yılında küresel çapta çok ciddi etkileri olan bir karikatür krizi vuku bulmuştur. Danimarka'nın prestijli bir gazetesi olan Jylland Posten de 30 Eylül 2005 tarihinde Hz. Muhammed'i terörist olarak betimleyen 12 karikatür yayımlanmıştır (Hansen, 2011). Bu karikatürleri yayımlayan bahse konu gazetenin kültür editörü Flemming Rose ise amacını şu şekilde açıklamaktadır;

...Müslümanların bir bölümü modern ve seküler toplumu reddetmektedirler. Özel bir konum talep ederek, kendi dini duygularının dikkate alınmasında ısrar etmektedirler. Bu davranış, bireylerin hakaret, alay ve istihzaya katılmaya hazır olması gereken çağdaş demokrasi ve ifade özgürlüğü ile bağdaşmamaktadır... Karikatüristler; Hıristiyanlık, Budizm, Hinduizm veya herhangi bir din karşısında nasıl hareket ediyorlarsa İslam'a karşı da aynı şekilde hareket etmişlerdir. Müslümanlara da böyle eşit muamele ederek, onları Danimarka'nın geleneksel mizahına entegre ederek, sizlerin bizim toplumumuzun bir parçası olduğunuzu, yabancı olmadığınızı göstermek istedik. Karikatürler, Müslümanları dışlamamakta aksine toplumun içine almaktadır (Flemming, 2006).

Yukarıdaki demeçten anlaşılacağı gibi bahse konu gazetenin kültür editörü Müslümanları aşağılamanın, onlarla alay etmenin ve dalga geçmenin ifade özgürlüğünün ve demokrasinin bir gereği olduğu, onların dini değerlerini terörizmle bağdaştırmanın da onların Danimarka toplumuna entegrasyonuna yardımcı olacağı şeklinde garip bir bakış açısına sahiptir (Rytter-Pedersen, 2014: 2309-2310; Hervik, 2011:22-25; Lindekilde vd., 2009:705-739). Kendi kimliğini teröristlikle bağdaştıran

bir bakış açısına Müslümanların ne şekilde entegre olacaklarının da zaten başlı başına bir çelişki olduğu söylenebilir. Karikatürlerin yayımlanmasından sonra Danimarkalı Müslüman cemaat önderleri, bahse konu karikatürlerin Müslümanlar için İslam inancına yönelik bir hakaret olduğunu anlatabilmek amacıyla dönemin Danimarka başbakanı Fogh Ramussen'den bir görüşme talep etmişler fakat talepleri reddedilmiştir (Hervik, 2011:294). Akabinde Danimarka hükümeti tarafından şu açıklama yapılmıştır;

Düşünce özgürlüğü geniş bir alanı kapsar. Danimarka hükümetinin herhangi bir şekilde basına müdahale olanağı yoktur. Buna karşın Danimarka yasaları dine ve inançlara hakareti yasaklar. Müslüman Danimarkalılar bu gibi hakaretler ve ifadeler için mahkemeye başvurabilir, bu durumda mahkeme kararları geçerlidir (Göknel, 2015:292).

Bu minvalde Danimarka'daki Müslüman cemaatler haklarını aramak amacıyla hukuki girişimlere geçmişlerdir. Fakat Danimarka'daki Müslüman cemaatlerin bu girişimi bu sefer Danimarka mahkemesi tarafından reddedilmiştir. Mahkeme gerekçe olarak da aşağıdaki kararını göstermiştir.

...Karikatürlerde suç oluşturan bir unsur bulunmamıştır. Çünkü yayın kamuoyunu ilgilendiren bir konuyu kapsamaktadır, yasa, konunun kamuyu ilgilendirmesi durumunda, basının editoryal kadrosuna geniş özgürlük tanınmıştır (Knight vd., 2009:7).

Dolayısıyla hem Danimarka hükümeti hem de Danimarka adli mercileri karikatür olayının ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmiş, bu konuda İslam'ın değer ve yargılarını hiç dikkate almamıştır. Bu minvalde Danimarka'daki Müslüman cemaatlerin önderleri konuyu Ortadoğu'daki İslam ülkelerine taşımışlardır. Bunun sonucunda ise İslam dünyasında Danimarka'ya karşı hem çok ciddi bir tepki oluşmuş hem de ekonomik ve ticari bir boykot başlamıştır. Hatta Pakistan'ın Danimarka Büyükelçiliğine bir intihar saldırısı dahi düzenlenmiştir (Knight vd., 2009:11-12). Benzer bir karikatür krizi de 2015 yılında Fransa'da yaşanmıştır. Fransız karikatür dergisi Charlie Hebdo'nun anılan dönemde yine JyllandPosten gibi Hz. Muhammed'i aşağılayan karikatürler yayınlanması ve bu eylemini ifade özgürlüğü adı altında meşru göstermesi sonucunda, Cezayir kökenli Fransa vatandaşı Cherif ve Said Kouachi kardeşler derginin ofisini basmış ve 12 kişinin yaşamını yitir-

diği bir terör saldırısı düzenlemişlerdir (Dominique, 2015). Çalışmanın devamında söz konusu Karikatür Krizi'nin çok yönlü bir analizinin yapılmasının yerinde olduğu değerlendirilmektedir.

Karikatür Krizi'nin iki farklı boyutu bulunmaktadır. Birincisi güvenleştirmeyi de kapsayan siyasi boyut, diğeri de kolektif anlayışı kapsayan epistemolojik boyuttur. Karikatür krizi Avrupa ülkeleri tarafından öncelikle seküler değerler sistemine karşı bir tehdit olarak anlaşılmış ve medeniyetler çatışmasının yarattığı makro güvenleştirmenin bakış açısından değerlendirilmiştir. Bu bakış açısı da Aydınlanmanın değerlerine karşı olan hoşgörüsüz İslam'a karşı Batı'nın direnişi gibi bir düşünce ile ele alınmıştır (Hansen, 2011:357-369; Knight vd., 2009:17-19; Göle, 2010; Göle, 2015; Aydın, 2016). Özellikle Avrupa'daki iktidar eliti Avrupa kamuoyunun konuyu bu şekilde anlaması için yoğun bir çaba göstermiştir. İktidar elitinin konuyu, bir azınlığa karşı yapılan nefret suçu ve ırkçılık boyutundan ziyade bir medeniyet ve kültür çatışması şeklinde ele alması konunun içeriğinin güvenleştirilmesine, terörle savaş gibi pek çok alt kavramı bünyesinde barındıran bir kavrama dönmesine yol açmıştır (Asad, 2009; Hansen, 2011; Göle, 2015). Zira bu tek yönlü kavramlaştırmanın tek bir Müslüman öznesinin içerisine dini, kültürel, politik ve ırksal yapıların yüklenerek, onu homojen bir şekilde Avrupa'nın kültür ve değerlerine ters düşen bir olguya hapsettiği söylenebilir. Konunun bir değerler çatışması haline getirilmesinin ise Avrupa'nın değerlerini koruma adı altında, azınlık haklarının ihlali, nefret suçu gibi diğer unsurların Avrupa kamuoyunda dikkate alınmamasına yol açtığı ileri sürülebilir (Asad, 2009). Çünkü mesele Danimarka'nın içindeki Müslüman azınlığı ilgilendiren bir durumdan, Avrupa ile İslam'ın çatıştığı bir hale getirilmiştir. Bu kapsamda sorunun nedeni olarak Müslüman azınlığa yapılan bir nefret suçundan ziyade Müslümanların yaşadıkları Avrupa toplumuna entegre olamaması gösterilmiştir (Moddod, 2009:291-313). Burada aslında bir nevi seküler değerlerle İslam'a ait değerlerin bilinçli olarak çarpıştırılması da söz konusu olduğu değerlendirilmektedir. Zira Aydınlanma sonrası Avrupa toplumunda sekülerizm modern Avrupa'da adeta bir kutsallaştırılmış din şekline getirilmiş, ona Avrupa'nın onu tanımladığı şekilde uymayan her şey apriori olarak bir varoluşsal tehdit olarak algılanmıştır (Taylor, 2014; Kaya, 2016). Bu kapsamda karikatür krizi için Avrupa'nın kutsalı olan sekülerizm ile İslam'da Hz. Muhammed'e atfedilen kutsallığın çar-

pışması söz konusudur (Kaya, 2016: 224). Burada Avrupa toplumunun kolektif anlayışında ifade özgürlüğü kavramının tam olarak içeriğinin doldurulamamasının da etkisinin olduğu söylenebilir.

Zira tarafların tam olarak anlaşamamasının altındaki nedenin de söz konusu kavramının içeriğindeki eksiklik olduğu düşünülmektedir. Kaldı ki ifade özgürlüğü her şeyi kapsayan değişmez bir kavram değildir. Bazen toplumda ortak bir anlayış biçiminin olgunlaşmadığı durumlarda ciddi sorunlara neden olabilir. Ayrıca azınlık haklarını korumak da ifade özgürlüğü kadar önemli bir husustur. Nefret suçunu körükleyen ifade tarzları azınlıkların hakları ve kimlikleri konusunda önemli sıkıntı ve ihlallere yol açabilir. Zira mizah gücünün adaletsizliğini, duyarsızlığını ve ikiyüzlülüğünü ima ettiği sürece ifade hürriyeti olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle Jylland Posten ve Charlie Hebdo olaylarında olduğu gibi bir azınlık grubunun dini ve kültürel kimliğini aşağılamak ifade özgürlüğü kapsamında yapılan bir mizah çalışması değil nefret suçu olarak görülmelidir (Aydın, 2016; Assad, 2009). Dolayısıyla Avrupa'da oldukça ötekileştirilmiş ve hassaslaşmış bir grubu daha da ötekileştirmek için tahrik etmek ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilemez (Juss, 2015:27- 43). Fakat Avrupa iktidar eliti bu gerçeği görmezden gelerek bahse konu karikatür krizleri ve sonrasında yaşanan olayları direk Müslümanların hoşgörüsüzlüğüne, uyumsuzluğuna ve entegre olamamalarına bağlamayı tercih etmiştir (Rytter-Pedersen, 2014:2310-2311). Kurulan bu bağlam, göç ve entegrasyon konusunda başarısız bir politika sergileyen iktidar eliti için sorumluluktan kurtulmanın bir yolu olarak görülmüştür.

Bahse konu krizin diğer bir boyutunun da kolektif anlayışı kapsayan epistemolojik alanda yer aldığı söylenebilir. Bu boyut Batı'nın epistemolojik olarak koşullanmış ontolojisi ile Doğu'nun ontolojik olarak koşullanmış epistemolojisi arasındaki farka dayanır. Epistemolojik olarak koşullanmış ontolojik bilgi eşyanın kendisi ile bilgisi arasındaki bağı birbirinden ayırır. Zira Batı anlayışında nesnelere öyle oldukları için öyle bilinmezler; öyle bilindikleri için öyle olurlar. Buna karşın ontolojik olarak koşullanmış epistemolojik bilgide nesnenin hakikati sabit ve esastır. Başka bir deyişle Doğu anlayışında nesne, Batı'nın tam tersi olarak, öyle olduğu için öyle bilinir. Yani Doğu anlayışında bilgi eşyaya tutulmuş bir aynadır ve onun varlığından bağımsız değerlendirilmez (Kalın, 2016; Kalın, 2018). Bu minvalde Batı anlayışında Hz. İsa

ile Hz. İsa'yı işleyen bir tablo arasında bir bağ yoktur. Kaldı ki tablonun varlığı Hz. İsa'nın varlığından farklı bir zeminde değerlendirilir. Fakat Doğu anlayışında Hz. Muhammed'in bir tablosu ile Hz. Muhammed'in kendisi arasında bir fark görmez. Zira Hz. Muhammed ile onun tasviri arasında sıkı ve gerçek bir bağ olduğu kabul edilir. İslam'da resim ve heykel gibi reprezentasyonlara karşı duyulan tepkinin nedeni de budur. Dolayısıyla Batı anlayışında temsil olgunun kendisinden ayrı düşünülür ve temsile yapılan hakaretler olguyla irtibat halinde görülmez. Fakat İslam anlayışında temsilin ancak olgunun kendisiyle kaim olduğuna inanılır ve temsile yapılan her türlü aşağılama ve hakaretin bizzat olgunun kendisine yapıldığı kabul edilmektedir (Kalın, 2018; Kalın, 2016; Balcı, 2012:71-89). Avrupa ve İslam düşüncesindeki bu farklılık birisinin diğerinden daha gelişmiş veya daha doğru olduğu anlamına da gelmemektedir. Zira söz konusu farklılık her iki dünya görüşünün de birbirinden farklı varlık tasavvurlarına sahip olmalarının tabii sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Kalın, 2016; Kalın, 2018). Bu nedenle bahse konu farklı varlık tasavvurlarının kültürler arasında gelişmişlik yönünden hiyerarşik bir ilişkiyi temel alan oryantalist ve Avrupa merkezli bir bakış açısı ile değerlendirilmemesi gerekmektedir (Kalın, 2018). Bu minvalde Jylland Posten ve Charlie Hebdo'da Hz. Muhammed'e yapılan aşağılayıcı karikatürler, İslam anlayışında hem peygamberin kendisine hem de onun önderliğinde kimlik kazanan ümmete karşı yapılmış bir hakaret olarak algılanmaktadır (Kalın, 2018). Avrupa ile İslam arasındaki bu kolektif anlayış farkı ne yazık ki çoğu Avrupalı akademisyen veya düşünür tarafından olaylara daha objektif bir bakış açısı geliştirmek için kullanılmamıştır. Burada aslında yine oryantalist söylemin varlığı göze çarpmaktadır. Zira Avrupa evrensel ve mutlak gerçeklik olarak kabul ettiği kendi değerlerine göre İslam'ı değerlendirmekte, yargılamakta ve ifade özgürlüğü gibi kendi içinde bile tam olarak kavramlaştıramadığı olguları İslam üzerinden tartışmaktadır. Daha da önemlisi bu eylemi yaparken, İslam'ın kendi bakış açısını yok kabul etmektedir (Assad, 2009). Zira İslam'da Kuran'daki En'am Suresi'nin 10'uncu ayetinde yazıldığı üzere Hz. Muhammed'in alaya alınması çok ciddi bir hakaret olarak kabul edilmektedir (Yazır, 2011:59). Fakat Avrupa toplumunun İslam toplumlarında Hz. Muhammed'in şahsına duyulan bu saygı ve bağlılığı İslam'ı tek taraflı Avrupa merkezci bir bakış açısına göre değerlendirdiği için fark edemediği görülmektedir

(Assad, 2009). Bu tavrın da tek taraflı ve uzlaşmaya imkân tanımayan bir tutumu da beraberinde getirdiği söylenebilir. Her toplumsal, siyasi veya kültürel olguyu Avrupa'nın değer ve yargılarına göre yorumlamak ve bu yorumu mutlak gerçeklik olarak kabul etmek, hatta aynı değer ve yargılara sahip olmayan gruplara dayatmak oryantalist bilgi üretim mekanizmasının bilindik yöntemidir (Bulut, 2016; Said, 2010; Said, 2008). Kaldı ki söz konusu oryantalist bilgi üretim mekanizması farklı toplumlar arasında karşılıklı anlayış ve empatinin kurulması gibi rasyonel bir amaçtan ziyade Avrupa toplumunun ve kültürünün diğer toplumlar üzerinde hegemonya kurması için tasarlanmış irrasyonel bir hedefe yönelmektedir (Said, 2010). Bu bilgi üretim mekanizmasında Batı toplumu sürekli olarak rasyonellik, disiplin, çalışkanlık ve ilerçilik ile özdeşleştirilirken, Doğu ve İslam toplumları ise Batı'nın tam zıttı olarak irrasyonellik, gericilik, durağanlık, tembellik ve şiddetle tasvir edilmektedir. Başka bir deyişle oryantalist bilgi üretim mekanizması mütemadiyen Batı'yı olumlayan, Doğu'yu ise bir öteki olarak olumsuzlayan bir totolojiye göre işlev görmektedir (Azmeş, 2000:229-233). Bu sorunlu bakış açısının ise Karikatür Krizi'nin ortaya çıkmasında ve derinleşmesinde başrol oynadığı düşünülmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümünde Avrupa'da İslam'ın polemikleştirildiği başka bir unsur olan başörtüsü krizi üzerinde durulacaktır.

3. Başörtüsü Krizi

Dini bir tercih meselesi olan başörtüsü kavramı günümüzde Avrupa'da dini bir vecibeden ziyade siyasi bir simge olarak algılanmaktadır. Hatta onun kamusal alanda görünür hale gelmesi bir inanç uygulaması değil Avrupa değerlerine karşı bir meydan okuma olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Balta, 2014:11-17). Aslında bu algı biçimi Avrupa'da İslam'ın kamusal alandaki bütün sembollerinin polemikleştirilmesi ve güvenikleştirilmesinin başka bir örneği olarak da kabul edilebilir (Göle, 2015). Zira Müslüman kadının tercih ettiği bir kıyafet biçiminin ulusal ve kültürel kimliğe bir tehdit olarak söylemleştirelmesinin başka bir açıklaması olmadığı düşünülmektedir.

Avrupa'da ilk başörtüsü polemiki 1989 yılında Fransa'da ortaya çıkmış ve iki kız öğrencinin öğrenim kurumunun kurallarını ihlal ettikleri ve işleyişine zarar verdikleri mazeretiyle okuldan atılmaları ile

sonuçlanmıştır (Göle, 2015). Bu olay Fransız kamusal alanında ilerleyen yıllarda başörtüsü kavramının “siyasal bir histeri” haline gelmesinin de başlangıcı olarak görülebilir. Zira anılan dönemde bazı Fransız elitleri başörtüsünü bir nevi “sinsi cihad” olarak da tanımlamışlardır (Scott, 2012). Benzer bir polemik Fransa’da 1994 yılında da yaşanmış ve yine benzer söylemler üretilmiştir (Göle, 2015). Fakat Fransa’daki başörtüsü tartışmasının dönüm noktası 2003 yılında vuku bulmuştur. 2003 yılında Fransa hükümeti tarafından laiklik prensibi ile başörtüsü arasındaki gerilimi incelemek üzere Stasi Komisyonu olarak adlandırılan bir komisyon kurulmuştur. Fransız aydınları, İslam ve göç uzmanları, laiklik üzerinde çalışan tarihçiler, sendika ve dernek temsilcilerinden oluşan bu komisyon çalışmaları sonucunda kendi adıyla bilinen bir rapor yayınlamıştır. Bu Stasi Raporunda, Fransız hükümetine ülkenin laik yapısının korunması amacıyla okullarda Müslüman kızların başörtüsü, büyük Hıristiyan haçı ve Musevi kipasının yasaklanmasını tavsiye etmiştir. Bahse konu Stasi Raporunda başörtüsü veya türban için aşağıdaki ifadeler kullanılmıştır;

Türban, takanlar açısından farklı anlamlıklar kazanabilmektedir. Kişisel bir tercih olabildiği gibi, tersine, özellikle de genç yaştakiler üzerinde hoş görülmez bir baskı olabilmektedir. Okulda türban takılması yakın tarihli bir olaydır. Siyasi-dini radikal hareketlerin yüze çıkmalarıyla birlikte 1970’li yıllarda Müslüman alemde olumlanmış ve Fransa’da ancak 1980’li yılların sonundan itibaren ortaya çıkmıştır. Takmayan kadınlar için İslami türbanın taşıdığı anlam, “ergenlik çağındaki genç kız ya da kadının erkeğin arzusunun tek sorumlusu olarak” yaralamakta, erkek ve kadın arasındaki eşitlik ilkesine temelden ters düşen bir dünya görüşü olarak belirlemektedir. Okul çevresinin bütünü açısından, türban takılması çoğu kez çatışmaların, bölünmelerin ve hatta ıstırapların kaynağı olmaktadır. Görünür nitelikte bir dini simge, pek çokları için, bir tarafsızlık uzamı ve eleştirel bilincin uyandırdığı yer olması gereken okulun misyonuna da okulun öğretmek zorunda olduğu ilke ve değerlere de en başta kadın-erkek eşitliğine saldırıdır (İlgaz, 2005: 105-106).

Stasi Raporunda görüldüğü gibi Fransa’daki Müslüman kadınların tesettürü benimsemesiyle 1970’li yıllardan itibaren artan İslami radikalleşme arasında dolaylı bir bağlantı kurulmakta, tesettüre giren Müslüman kadınların sanki bu akımların bir temsilci olduğu şeklinde bir imaj verilmektedir. Diğer önemli bir noktada tesettüre giren Müslüman kadınların bu eylemlerini kendi istekleri ile yapma ihtimalinin

apriori olarak ret edilmesidir. Zira bu konunun bir tercihten ziyade kadınlara ıstırap verebilecek bir zorlamanın sonucu olduğu üzerinde durulmaktadır.

Stasi Raporunun sonucunda Fransız hükümeti 2004 yılında çıkardığı kanunla başörtüsü de dâhil bütün bu simgeleri okullarda yasaklamıştır (Göle, 2015:158). Fakat Fransız hükümeti bununla da yetinmemiş 2010 yılında çıkardığı başka bir kanunla sokaklarda ve bütün kamusal alanlarda burkayı yasaklayan başka bir kanun daha çıkarmıştır (Göle, 2015:160). Fransa'yı Belçika takip etmiş ve 2006 yılında Belçika'da okullarda başörtüsü ve kamusal alanlarda burka giyilmesi yasaklanmıştır (Zemni, 2011: 28). Hatta 2011 yılında çıkarılan yasa ile Belçika'da burka giyenlere 7 güne kadar hapis cezası verilebilmektedir. Günümüzde tesettür yasağı Avrupa ülkelerinde çeşitli biçimlerde hızla yayılmaya devam etmektedir. Kamu görevlileri için başörtüsü yasağının uygulandığı ülkeler arasında Avusturya ve Almanya da bulunmaktadır. 2017'de Avusturya'da yürürlüğe giren yasa, hâkim ve öğretmenlerin başörtüsü takmasını engellemektedir. Benzer bir yasayla Danimarka'da da hâkim ve savcılara çalışırken başörtüsü yasağı uygulanmaktadır. Hollanda'da okul, hastane ve kamu binalarında nikap ve burka yasaklanmıştır. Aksi durumda yasa, 405 Euro değerinde bir ceza ön görmektedir. Birleşik Krallıkta da okullarda İslami kıyafetlere kısıtlamalar mevcuttur. Yasağa uymayanlara, okul yönetimlerinin kararına göre yaptırımlar uygulanmaktadır. İspanya'nın Barselona kentinde ise 2010'da yürürlüğe giren burka yasağı kütüphane ve belediye gibi kamusal alanlarda geçerli hale gelmiştir. İsviçre'nin Ticino ve İtalya'nın Lombardiya bölgelerinde de, kamusal alanlarda burka giyenlere 100 ila 800 Euro arasında değişen para cezası uygulanmaktadır (Zemni, 2011:30-41).

Diğer bir taraftan başta Julia Kristeva olmak üzere Avrupalı feministlerin başörtüsü konusundaki bakış açılarının üzerinde durulması konunun daha iyi anlaşılması için yerinde olacaktır. Zira bu bakış açısı İslam'ın nasıl Fransız ve Avrupa ulusal değerlerinin bir anti-tezi olarak inşa edildiğinin kanıtı olarak gösterilebilir. Kaldı ki Avrupa feminizmi ile oryantalizm arasında yönetsel olarak oldukça yakın bir benzerlik söz konusudur (Yeğenoğlu, 2016:130). Avrupalı feministlere göre kadın bedeni belli bir toplumda kültürün içeriğinin de belirlendiği bir olgudur. Benzer bir görüş de oryantalist söylemde mevcuttur. Lakin oryantalist söylemin sömürgecilğe meşruiyet kazandırma yöntemlerinden birisi

de kadınları kendi kültürlerinin ıllıklığinden ve baskısından kurtarma metaforudur (Said, 2010). Fransız feministler de başörtüsünün kadınların uğradığı baskının, kızların fanatik İslamcılar tarafından yönlendirilmesinin ve masküler baskıya boyun eğmelerinin bir sembolü olduğunu öne sürmektedirler (Auslander, 2009:283-309). Fransız feministlerine göre bu durum seküler değerlerin en önemli dayanak noktalarından olan kadın-erkek eşitliğinin açıkça ihlal edilmesidir. Bu nedenle Avrupalı feministler başörtüsü ile mücadele etmenin Müslüman kadının özgürleştirilmesi için hayati bir mesele olduğunu ileri sürmektedirler (Haritaworn, 2012:73-78). Aslında burada açıkça oryantalist bir söylemin kullanılışı göze çarptığı görülmektedir. Çünkü Müslüman kadının kendi hayatı ve kendi tercihleri hakkında karar vermekten aciz olduğu ima edilerek, onlar için neyin en doğrusu olacağına ancak Avrupalı hem cinslerinin karar verebileceği vurgusu yapılmaktadır. Müslüman kadın kendini ifade etmeyi bile beceremeyen, kendisine yapılan baskıya karşı koyamayan, kaderine sessizce boyun eğen bir nesne olarak ele alınmaktadır (Scott, 2012). Bu bakış açısının geçmişin oryantalist söyleminin sömürge toplumları için ürettiği anlayışın Avrupa'daki Müslüman kadınlar üzerinden yeniden canlandırılmasına neden olduğu değerlendirilmektedir.

Fransız kamuoyunda oluşan diğer bir önyargılı anlayış tarzı da Müslüman kadının başörtüsü takmasının onun Fransız ulusunun bir parçası olmaya karşı direnmesi olarak değerlendirilmesidir (Göle, 2015).

Kristeva'ya göre Müslüman kadınların başörtüsü takmaları onların Fransa yerine birincil olarak kendi uluslarına ve anavatanlarına bağlı olduklarının, Fransız cumhuriyetçi değerlerinin yerine de İslami kök-tenci değerleri tercih etmelerinin bir ifadesidir (Kristeva, 1993:33-34). Kristeva, toplumsal hareketlilik ve göçün yarattıkları kozmopolitlik açısından milliyetçiliğin ve ırkçılığın etkisini azaltan olumlu faktörler olduğunu belirtir. Fakat aynı Kristeva, Fransa'daki Müslüman göçmenlerin ulusal dillerine, İslami değerlerine ve geleneklerine tapınmaları nedeniyle sağlıklı bir göç tecrübesi yaşamadıklarını öne sürmektedir (Kristeva, 1993: 35). Aslında onun bu düşüncesinin kendi içinde de bir çelişki barındırdığı görülmektedir. Çünkü hem farklılıkların olumlu karşılandığı kozmopolitliği savunmak hem de Müslüman göçmenlerin kendi kimliklerinden ve değerlerinden vazgeçip, Fransız kimliğini ve değerlerini tartışmasız kabul etmelerini savunmak imkânsızdır (Yeğ-

noğlu, 2016:134-135). Kristeva'ya göre başörtüsü takmak kadın haklarına değer veren Fransız sekülerliğine bir hakaret ve Mağribi milliyetçiliğini desteklemek anlamına gelmektedir. Kristeva, Fransız sekülerliğinin çok uzun ve acılı mücadeleler pahasına elde edildiğini belirterek, Fransa'da Müslümanların bu değerlere saygı göstermeyerek, Fransa'ya meydan okuduklarını dahi öne sürmektedir (Kristeva, 1993: 36). Kristeva'ya göre Fransa'daki Müslümanların asimilasyondan anladıkları sadece sosyal yardımlardan yararlanmak olup, kendi tipik kültürel, dinsel hatta dilsel özelliklerinden vazgeçmeyi kesinlikle içermemektedir. Zira ona göre başörtüsü takmakta şiddetle ısrar etmelerinin altında da bu yatmaktadır (Kristeva, 1993: 7-8). Kristeva, Fransız ulusçuluğunun bireyden aileye, aileden memlekete, memleketten Avrupa'ya, Avrupa'dan da insanlığa doğru yönelen bir geçirgenlik seviyesine ve olgunluğuna ulaştığını belirtir. Kristeva bu geçişken ulusçuluk mantığını şu şekilde tanımlar;

Kendim için faydalı, ailem için yıkıcı bir şey biliyorsam bunu zihnimde reddederim. Ailem için faydalı ama memleketim için faydalı olmayan bir şey biliyorsam, bunu unutmaya çalışırım. Memleketime faydalı fakat Avrupa için yıkıcı ya da Avrupa için faydalı insanlık için yıkıcı bir şey biliyorsam bunu suç kabul ederim (Kristeva, 1993:40).

Kristeva'ya göre Fransa'daki Müslüman göçmenler bu olgunluğa yeteri kadar ulaşamadıkları için onlardaki fayda hiyerarşisi memleket seviyesinde kalır. Bu nedenle Kristeva, Müslüman göçmenlerin daha olgun bir uluslaşma seviyesine sahip Fransız ulusçuluğunu kabul etmeleri gerektiğini öne sürer. Fakat Kristeva'ya göre Müslüman göçmenler bunun yerine hala anavatanlarının olgunlaşmamış ulusçuluğunun etkisi altındadırlar. Kristeva Müslüman kadınların inatla başörtüsü takma takıntılarının da bu etkinin bir sonucu olduğunu savunur (Kristeva, 1993:45-47). Bu kapsamda Kristeva'nın bir dini sembol olan başörtüsü ile milliyetçiliği bağdaştırmaya çalıştığı görülmektedir.

Etiene Balibar ise Fransa'daki okullarda başörtüsü yasağının yürürlüğe girmesi ile Fransız eğitim sisteminin seküler yapısı arasındaki ilişkiye değinir. Balibar'a göre seküler Fransız eğitim sisteminde okulun amacı bireylerin özel alanlarından kamusal alana geçişlerini sağlamaktır. Başka bir deyişle okul, özel alandaki bireysel dini, etnik ve mezhepsel aidiyetten, kamusal alanın yurttaşlığa dayanan aidiyetine geçişi sağlayan bir kurum olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle başörtüsünün Fransız

değerlerine bir tezat olduğu önyargısı söylemsel olarak inşa edildiği için, okullarda başörtüsü takmak, Fransız yurttaşına olmaya direnmek ve Fransız değerlerini inkâr etmekle eş tutulan bir anlama hapsedilmiştir (Balibar, 2008:357). Balibar'a göre bu tutumun nedeni ise özelde Fransa'da genelde Avrupa'da sadece Hıristiyanlık tecrübesinin bir ürünü olan sekülerizmin yanlış bir şekilde kutsallaştırılması, evrenselleştirilmesi ve mutlaklaştırılmasıdır (Balibar, 2008). Zira Balibar'a göre başörtüsü meselesi Fransız cumhuriyetçiliğinin sekülerizm kutsalı ile İslam'ın tesettür kutsalının kamusal alanda çarpışmasıdır (Balibar, 2008).

Kıscacası Avrupa'da başörtüsü meselesi ya oryantalist bakış açısı ile Müslüman kadınların masküler ve dini fanatizmine isteksiz boyun eğmesi olarak algılanmış, ya da kültürel güvenlikleştirmenin bakış açısı ile Müslümanların Avrupa değerlerine bir meydan okunması olarak söylemleştirilmiştir. Fakat hiçbir şekilde bahse konu başörtüsünün Avrupa'da yaşayan Müslüman kadınların özgür bir tercihi olabileceği hususu göz önüne dahi alınmamıştır. Burada Avrupa'nın yine her toplumsal olguyu kendi değerleri ve kolektif anlayışı ile açıklama, bu açıklamayı da diğer kültürlerle özellikle de İslam'a hiçbir söz hakkı tanımadan tartışmasız olarak evrensel doğru olarak kabul etme tutumu görülmektedir. Bu tutumun ise oryantalist söylemin günümüz koşullarında başka bir şekilde tezahüründen başka bir şey olmadığı düşünülmektedir.

4. Sonuç

Bu çalışmada günümüz Avrupa toplumunda İslam ile Avrupa değerlerinin çatıştığı iki önemli olgu olan Karikatür ve Başörtüsü Krizleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Her iki krizin de altında yatan nedenlerin üzerinde durulmuş ve etkileri mercek altına alınmıştır. Bu inceleme sonucunda her iki krizde Avrupa ve Müslüman toplumlarında farklı şekillerde algılandığı tespit edilmiştir. Avrupa toplumu söz konusu krizleri öznel şartların bir sonucu olmasına rağmen evrensel olarak kabul ettiği kendi seküler ve kültürel yapısına bir tehdit olarak algılamıştır. Bu yanlış algılamının ise Avrupa toplumunun sorunu güvenlikleştirme yoluyla çözmek gibi irrasyonel bir yolu seçmesine neden olduğu düşünülmektedir. Müslüman azınlığın ise bahse konu krizleri kendi kimliğine ve değerlerine yönelik bir oryantalist aşağılama ve ötekileştirme olarak algıladığı görülmektedir. Bu nedenle de Müslüman azınlık içerisinde kendi öznel kültürüne yönelik bir kolektif tehdit algısının

yayıldığı söylenebilir. Çalışmada ayrıca Avrupa toplumunun Başörtüsü ve Karikatür Krizlerinde İslam'ı önyargılı bir şekilde değerlendirdiği ve Müslüman göçmenlerin değer ve yaşam tarzlarını anlama konusunda başarısız bir performans sergilediği görülmüştür. Bu başarısızlığın en önemli nedeninin ise Avrupa toplumunun başta İslam olmak üzere kendi dışındaki kültürlere bakış açısında geçmişin oryantalist ve Avrupa merkezli düşünce sisteminden kurtulamaması olduğu sonucuna varılmıştır. Zira söz konusu oryantalist ve Avrupa merkezli bakış açısının Avrupa toplumunun kolektif anlayış ve bilincinde farklı olanı ötekileştiren ve aşağı gören bir mantığın yerleşmesine yol açtığı düşünülmektedir. Dolayısıyla, her iki krizinde temelinde Avrupa toplumunun farklı olanı anlamasını ve empati kurmasını engelleyen oryantalist bakış açısına dayalı bir üstünlük kompleksinin varlığından söz edilebilir. Bu kompleks ise farklılıkların bir arada uyumlu bir şekilde yaşaması gibi rasyonel bir durumdan ziyade farklılıkların ötekileştirilerek toplumun Avrupa merkezci bakış açısına uyacak bir şekilde homojenleştirildiği irrasyonel bir durumunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu minvalde gerek Karikatür gerekse Başörtüsü Krizleri'nin temelinde söz konusu irrasyonel durumun yattığı söylenebilir. Bu irrasyonel durumun ortadan kaldırılması ve toplumsal bir uzlaş platformunun kurulabilmesi için öncelikli olarak Avrupa toplumu ile Müslüman göçmenler arasında bir diyalog ortamının kurulması gerekmektedir. Bahse konu diyalog ortamının her iki dünya görüşünün arasındaki farklılıklardan ziyade benzerlikleri vurgulayan bir bakış açısı ile inşa edilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Kaldı ki Avrupa ile İslam dünyası arasında sadece karşılıklı mücadelenin değil aynı zamanda işbirliklerinin de vuku bulduğu on dört asırlık bir tarihsel sürecin varlığı söz konusudur. Bu süreç içerisinde başta İspanya ve Sicilya olmak üzere fikirlerin, kültürlerin, dillerin ve sanatların karşılıklı olarak etkileşime geçtiği çok başarılı birlikte yaşama tecrübelerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla günümüzde de benzer bir başarının sağlanması için farklılıkları tehdit değil bir zenginlik olarak kabul eden bir kolektif bakış açısının yerleşmesi gerektiği düşünülmektedir. Medeniyetler arasında hiyerarşik bir ilişki esasına dayanan oryantalist ideolojinin aksine medeniyetlerin özneliği ve eşitliği temelinde kurulacak bir diyalog ortamının söz konusu bakış açısının Avrupa toplumunda yerleşmesine yol açacağı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Assad, T.A. (2009). *Free Speech, Blasphemy, and Secular Critism*, Berkeley, California University Press.
- Auslander, L. (2009). "Bavarian Crucifixes and French Headscarves. Religious Signs and the Postmodern European State". *Cultural Dynamics*, 12/3, s. 283-309.
- Atikkan, Z. (2014). *Avrupa Benim: Batı Avrupa'da Aşırı Sağın Yükselişi*, İstanbul, Metis Yayınları.
- Aydın, S.M. (2016). *Siyasetin Aynasında Kültür ve Medeniyet*. İstanbul, Kapı Yayınları.
- Azmeh, A. (2000). *Oryantalizmin Eklemelendirilmesi*, Huseyin, A.; Olson, R. ve Kureşi, C. (Ed.). *Oryantalistler ve İslamiyaçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2000, s. 229-258.
- Azmeh, A. (2017). *İslamlar ve Moderniteler*, çev. Elçin Gen. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Balcı, K. (2012). "Evrilen Bir Gerçeklik Olarak İslamofobi". *Dipnot* 9(1), s. 71-89.
- Balibar, E. (2008). *Biz, Avrupa Halkı?: Ulus Aşırı Yurttaşlık Üzerine Düşümler*, çev. Kutlu Tunca, İstanbul, Aralık Yayınları.
- Balta, D. A. (2014). *Modernite İçinde Bir İnanç Deneyimi: Örtünme*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bulut, Y. (2016). *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, İstanbul, Küre Yayınları.
- Dominique, A. (2015). (2015, 24 Şubat). Français de souche': Hollande reprend une expression qui fâche. *Libération*, (Çevrimiçi kaynak). http://www.liberation.fr/politiques/2015/02/24/francais-de-souche-hollande-reprend-une-expression-qui-fache_120911 (Erişim tarihi: 12 Aralık 2018).
- Flemming, R. (2006). Why I Published Those Cartoons, *Washington Post*. (Çevrimiçi kaynak). <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/02/17/AR2006021702499.html> (Erişim tarihi: 25 Ocak 2018).
- Göknel, E. (2015). *Düşman'dan Terörist'e: İslam Düşmanlığının Terörizme Dönüşme Tarihi*, İstanbul, Kaneş Yayınları.
- Göle, N. (2010). *İç İç Girişiler: İslam ve Avrupa*, İstanbul, Metis Yayıncılık.

- Göle, N. (2011). *Islam in Europe: The Lure of Fundamentalism and the Allure of Cosmopolitanism*, Londra, Markus Wiener Publisher.
- Göle, N. (2015). *Gündelik Yaşamda Avrupalı Müslümanlar: Avrupa Kamusal Alanındaki İslam İhtilafları Üzerine Bir Araştırma*, çev. Zehra Cunillera. İstanbul, Metis Yayıncılık.
- Hansen, L. (2011). "The Politics of Securitization and the Muhammad Cartoon Crisis. A Post-Structuralist Perspective". *Security and Dialogue* 42(4), s. 357-369.
- Haritaworn, J. (2012). "Women's Rights, Gay Rights and Anti-Muslim Racism in Europe: Introduction". *European Journal of Woman Studies* 19(1), s. 73-78.
- Hervik, P. (2011). *The Annoying Difference: The Emergence of Danish Neoliberalism, Neoracism and Populism in the Post-1989 World*, New York, Berghahn Books.
- Hourani, A. (2010). *Batı Düşüncesinde İslam*, çev. Celal A. Kanat. İstanbul, Doruk Yayınları.
- Ilgaz, T. (2005). *Avrupa'da Türban Tartışmaları: Avrupa'da Laiklik, Demokrasi, İslam Tartışmaları ve Stasi Raporu*, İstanbul, Paragraf Yayınevi.
- Juss, S. (2015). "Burqa-Bashing and Charlie Hebdo Cartoons". *King's Law Journal* 26(1), s. 27-43.
- Kalın, İ. (2018). *Barbar, Modern, Medeni: Medeniyet Üzerine Notlar*, İstanbul, İnsan Yayınları.
- Kalın, İ. (2016). *Ben, Öteki ve Ötesi: İslam – Batı İlişkileri Tarihine Giriş*, İstanbul, İnsan Yayınları.
- Kaya, A. (2016). *İslam, Göç ve Entegrasyon: Güvenlikleştirme Çağı*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Knight, J.G., Mitchell, B. S ve Gao, H. (2009). "Riding Out the Muhammad Cartoons Crisis. Contrasting Strategies and Outcomes". *Long Range Planning*, 42(1), s. 6-22.
- Kristeva, J. (1993). *Nations Without Nationalism*, ing.çev. Leon S. Roudiez. New York, Colombia University Press.
- Kureşi, C. (2000). "İyi Niyetli Tarafgirlik: Kenneth Cragg Üzerine Bir Deneme", Huseyin, A.; Olson, R. ve Kureşi, C. (Ed.). *Oryantalistler ve İslamiyaçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2000, 143-203.

- Lean, N. (2015). *İslamofobi Endüstrisi*, çev. İbrahim Yılmaz. Ankara, DİP Yayınları.
- Lindekilde, L.; Mouritsen, P. ve Barrero, R. (2009). "The Mohammad Cartoons Controversy in Comparative Perspective". *Ethnicities* 9/3, s.705-739.
- Mehmetoğlu, E. (2015). *Salman Rüşdi: Şeytan Ayetleri ve Diğer Yasaklı Kitaplar*, İstanbul, Gece Kitaplığı.
- Moddod, T. (2009). "The Mohammad Cartoons and Multicultural Democracies". *Ethnicities*, 9/3, s. 291-313.
- Pruett, G. E. (2000). "İslam ve Oryantalizm", Huseyin, A.; Olson, R. ve Kureşi, C. (Ed.). *Oryantalistler ve İslamiyaçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2000, 61-113.
- Ramazan, T. (2005). *Avrupalı Müslüman Olmak*, çev. Ayşe Meral. İstanbul, Anka Yayınları.
- Rytter, M. ve Pedersen, M. H. (2014). "A Decade of Suspicion: Islam and Muslims in Denmark After 9/11". *Ethnic and Racial Studies*, 37(1)3, s. 2303-2321.
- Said, W. E. (2010). *Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları*. çev. Berna Ülner. İstanbul, Metis Yayınları.
- Said, W. E. (2008). *Medya'da İslam: Gazeteciler ve Uzmanlar Dünyaya Bakışımızı Nasıl Belirliyor*, çev. Aysun Babacan. İstanbul, Metis Yayınları.
- Scott, J. W. (2012). *Örtünmenin Siyaseti*, çev. Merve Tabur. İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Taylor, C. (2014). *Seküler Çağ*, çev. Dost Körpe. İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yazır, H. (2011). *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*. İstanbul, Kur'an Dünyası Yayınları.
- Yeğenoğlu, M. (2016). *Avrupa'da İslam, Göçmenlik ve Konukseverlik*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Zemni, S. (2011). "The Shaping of Islam and Islamofobia in Belgium". *Race and Class*, 53(1), s. 28-44.